

ความรัก : ทัศนคติอารยธรรมแนวพุทธ (Love : Civilization View in Buddhist Approach)

แม่ชีจลินธกัญญาณ์ ธัมมะรักชิตา*

Maechee Chintakan Thammarakkhita

1. บทนำ

ความเป็นไทยและคุณค่าทางจารีตประเพณี ตลอดจนค่านิยมต่างๆซึ่งเคยเป็นวัฒนธรรม ที่นำภาคภูมิใจ ดังที่ สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชได้ประทานพระวรวงษ์มโฆวาทไว้ว่า “ไทยเจริญตลอดมาด้วยจารีตประเพณีความประพฤติปฏิบัติแบบของไทยนี้แหละที่เป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมไทยทำไทยให้เจริญ ให้เป็นที่ปรากฏแก่โลกอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี วัฒนธรรมของไทยแม้ในทุกวันนี้ ที่โลกเจริญไกลกว่าเคยมามากมายก็ยังเป็นที่ยอมรับทั่วโลกกว่าประเพณีดั้งเดิมโดยที่เป็นที่ยอมรับรู้ทั่วกันว่ารากฐานที่แท้จริงของวัฒนธรรมไทย เกิดแต่พระพุทธศาสนาที่ประเสริฐสุดไม่มีเสมอเหมือน ที่กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่แท้จริงของวัฒนธรรมไทยก็เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่ไหน แต่ใคร คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาแต่ไหนแต่ไร นับถือด้วยจิตใจ ด้วยจริงใจ สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนไว้อย่างไร คนไทยในอดีตกาลนานไกลนอบน้อมยอมรับปฏิบัติอย่างทุ่มเทชีวิตจิตใจ คุณสมบัตินั้น อันเกิดแต่ที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแจกแจงแสดงให้เห็นคุณ จึงสืบทอดมาเป็นคุณสมบัติของลูกหลานไทยในทุกวันนี้ มีความกตัญญูกตเวทียุติธรรมเป็นสำคัญ พร้อมด้วยทาน ด้วยศีล ด้วยเมตตา กรุณา อันล้วนเป็นความงดงามความเจริญของไทยทั้งนั้น เป็นวัฒนธรรมของไทยอย่างแท้จริงอันเกิดแต่พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ”

สังคมไทยปัจจุบันอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ มีความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีความทันสมัยด้านต่างๆ การกระจายข่าวสารข้อมูลรวมทั้งการเรียนรู้สะดวกง่ายและรวดเร็วในหลายรูปแบบ มีการติดต่อสื่อสารที่สามารถทำได้ง่ายเพียงแค่ปลายนิ้ว ทำให้ติดต่อสื่อสารกันได้ทุกที่ ทุกเวลา โดยเฉพาะการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่กระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้คนทั่วโลกได้อย่างรวดเร็ว เป็นช่องทางที่มีศักยภาพในการสื่อสาร เชื่อมโยงในการสร้างการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ วิธีชีวิตโดยรวมจึงต้องผูกพันอยู่กับความเจริญด้านวัตถุ ทำให้พฤติกรรมของคนเปลี่ยนไป สังคมไทย จึงมีผู้คนประสบกับอุปสรรคปัญหาชีวิตที่ทำทลายต่อการแก้ปัญหาอย่างฉับพลัน และค่านิยมของคนส่วนใหญ่มีจะตีค่าทางวัตถุสูงกว่าคุณธรรม เห็นคุณค่าของวัตถุว่าเป็นสิ่งจำเป็นจนขาดจิตสำนึกเป็นเหตุให้ ความเจริญทางด้านจิตใจของคนเรากลับเสื่อมถอยลง ไม่มีความละอายและเกรงกลัว ต่อบาป ขาดภูมิคุ้มกันทางอารมณ์ พยายามกระทำการต่างๆเพื่อให้ได้มาตอบสนองความสำราญ ทางกายที่ลงทุนด้วยความรุ่มร้อนทางใจเสมอ ส่งผลกระทบต่ออหิทธิพลของสภาพความเป็นอยู่แบบหาความสงบสุขที่แท้จริงมิได้ โดยเฉพาะในเรื่องความรักในแง่มุมที่หลากหลาย

---

*อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาบัณฑิตเถรวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์.

ในสังคมโลกออนไลน์ ที่ได้รับความนิยมบนโลกไซเบอร์เป็นอย่างมาก ทั้งในประเทศและต่างประเทศ กลายเป็นชนวนทำให้เกิดปัญหาชีวิตรักออนไลน์ ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดจากภาวะขาดความรัก คือความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันทวีความรุนแรงและเพิ่มมากขึ้น จะพบได้จากข่าวที่ปรากฏในสื่อต่างๆ เช่น ข่าวการฆ่าตัวตาย จากเหตุปัจจัยต่างๆ มีมากขึ้น ล้วนแล้วแต่สืบเนื่องมาจากความรักทั้งสิ้น กระบวนการพัฒนาความรักของมนุษย์ ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นทางเลือกเพื่อลดปัญหาศีลธรรมเสื่อม ปัญหาข้อนี้จุดสำคัญอยู่ที่ตัวของแต่ละบุคคล เพราะตัวเองของแต่ละคนมักจะวางเฉยต่อศีลธรรมในการครองรัก ครองเรือน จึงทำให้ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดทางเพศ เช่น การผิดประเวณี การทำลามกอนาจาร การพรากผู้เยาว์ การข่มขืนแล้วฆ่า การค้าประเวณีข้ามชาติ พ่อข่มขืนลูก ครูอาจารย์ข่มขืนลูกศิษย์ รวมไปถึงการกดขี่ทางเพศ อีกทั้งการทะเลาะวิวาท ประทุษร้าย ร่างกายชีวิตของกันและกัน เช่น การทรมาน การฆ่ากันตายในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น

ดังนั้น การดำรงชีวิตของมนุษย์ ในทุกบริบทของความรัก จึงมีบทบาทที่สำคัญในชีวิต เป็นอย่างมาก เพราะคำว่า “ความรัก” เป็นคำที่ยากเกินกว่าที่เราจะให้คำนิยามได้ อีกทั้งอำนาจของความรัก ยังสามารถทำให้เกิดแรงบันดาลใจและเป็นพลังให้เกิดทั้งแง่ลบและแง่บวกภายในจิตใจ จึงควรมีแนวปฏิบัติที่ดีในการเข้าถึงทรวงพระคุณค่าที่แท้จริงของความรักเพื่อความสันติสุขในชีวิต

2. ความรัก

ความรัก จัดว่าเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ แต่มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความรักได้โดยออกมาในรูปของ ความคิด ความพอใจ ความซาบซึ้งใจ ฯลฯ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏที่มาของเสน่หาคือ บ่อเกิดของความ รักแบบเสน่หะ เป็นความรักที่เป็นฝ่ายกิเลสเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตใจจัดอยู่ในกิเลสกลุ่ม “โลภะ” (อภิ.สง. (ไทย) ที.ปา. (ไทย) 11/26) ที่มาจาก “ตัณหา 3 “อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ได้แก่

1. กามตัณหา ความทะยานอยากในภพ หมายถึงความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ใน กามคุณเพื่อสนองความต้องการทางประสาททั้งห้า

2. ภวตัณหา ความทะยานอยากในรูปภพ หมายถึงความอยากในภาวะของตัวตนที่จะ ได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป ความใคร่อยากที่ประกอบไปด้วยภวทิฎฐิ หรือ สัสสตทิฎฐิ

3. วิภวตัณหา ความทะยานอยากในอรูปรภพ หมายถึง ความอยากในความพรากพ้นไปแห่ง ตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากให้ดับสูญความใคร่อยาก อันประกอบไปด้วยวิภวทิฎฐิ หรืออุจเฉททิฎฐิ

2.1 ความหมายของความรัก

ความหมายของความรักได้จากคำเหล่านี้คือ

2.1.1 เสน่หา (เสน่หะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเอง และแยกได้เป็นทิฎฐิเสน่หา คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิด

2.1.2 เปมะ หมายถึง เป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่า “เคหะสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง

2.1.3 เมตตา เป็นความปรารถนาดีอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ความไม่ปองร้ายกันและกัน

2.1.4. เมตตาอัปมัญญา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขตและไม่มีประมาณ ไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์ ความสำคัญของความรักมีทั้งในแง่ความกตัญญูกตเวที ความเป็นกัลยาณมิตร การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2 คุณและโทษของความรักแบบสเนหะ

2.2.1 คุณของความรักแบบสเนหะ

ความรักแบบนี้เป็นความรักที่มุ่งแสวงหาความสุขโสมนัสจากกามคุณเรียกว่า “กามสุข” เป็นความสุขขั้นหยาบ หรือขั้นต่ำของมนุษย์เรียกว่า “อัสสาทะ” (ความหวนชื่น) เป็นความสุขสบายทางร่างกาย (สุขเวทนา) และความสุขใจ ชื่นใจ ฉ่ำใจ สบายใจ (โสมนัสเวทนา) เท่านั้น (ม.ม. (ไทย) 12/178/178-179.)

2.2.2 โทษของความรักแบบสเนหะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสถึงโทษของความรักแบบสเนหะว่า มีความทุกข์ เจือปนเป็นทาง ออกของผู้ต้องการพัฒนาตนเองไปสู่ความรักที่สูงขึ้นดังพุทธวจนะที่ว่า “กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมากมีโทษยิ่งใหญ (ม.ม. (ไทย) 12/177/177.)

สรุปความว่าแง่มุมของ “ความรัก” นั้นมีปมที่เป็นสารัตถะทำให้มนุษย์ได้คิดอยู่ 2 แ่งมุมคือในแง่มุมที่เป็น “คุณ” และแง่มุมที่เป็น “โทษ”

3. ทรรศนะของความรักเชิงพุทธ

ความรักในทางพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ความรักตนเอง เป็นความรักแบบสเนหะ ที่เจือด้วยตัณหา อันประกอบไปด้วยคุณ คือ เป็นความสุขขั้นต่ำของมนุษย์ (อัสสาทะ) เป็นความสุขสบายทางร่างกาย (สุขเวทนา) เป็นความสุขชื่นฉ่ำใจ สบายใจ (โสมนัสเวทนา) ส่วนโทษคือเป็นความสุขที่เจือด้วยความทุกข์ และก่อให้เกิดอคติได้

2. ความรักผู้อื่น จัดเป็นความรักแบบเปมะ เกิดจากเหตุปัจจัย 2 ประการคือด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อนและด้วยการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 3 อย่างคือ

2.1 ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก

2.2 ความรักระหว่างสามีภรรยา

2.3 ความรักระหว่างเพื่อน

3. ความรักแบบเมตตา เป็นความรักที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข และสามารถพัฒนาความรักแบบเมตตาให้เป็นความรักแบบเมตตาอัปมัญญา คือความรักที่แผ่ไปสู่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายด้วยความสม่ำเสมอโดยไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

สรุปความว่า ในทรรศนะบริบทของความรักในแง่มุมต่างๆ เช่นเรื่องภรรยารักสามี และบุตรการมีเมตตาต่อมนุษย์และสัตว์ การมีความกตเวที ฯลฯ เป็นการสื่อความหมายเพื่อให้ท่านเข้าถึงความหลากหลายของความรักในชีวิตและนำไปปรับใช้ กับชีวิตจริงที่เกิดขึ้นทั้งในแง่ของคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมที่พึงงาม นอกจากนั้น ทำให้มีวิสัยทัศน์ และทรรศนะคติในทางที่เป็นกุศลกว้างขึ้น

4. หลักธรรมเกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนา

สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนามีอยู่ 3 ระดับ คือ

4.1 หลักธรรมที่ใช้กับความรักตนเอง เป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะกับการงาน ทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ ยังความเจริญมาให้ในปัจจุบัน ได้แก่ ศีล 5 และเบญจธรรม ซึ่งเครื่องสะท้อนถึงความมั่นคงในกาย วาจา และใจ สามารถพัฒนาตนเองได้

ศีลข้อที่ 1 เป็นการไม่ทำลายชีวิตใดๆ ทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือกระทำด้วยตนเอง ทางอ้อมคือการจ้างวาน หรือการสนับสนุนผู้อื่นกระทำ รวมถึงการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ ในการทำลายชีวิต ซึ่งมาจากรากฐานความรุนแรงในจิตใจ

ศีลข้อที่ 2 การไม่ครอบครองทรัพย์สินผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต หมายถึง การขโมย การลักลอบ การหลอกลวง การกดขี่ และการขูดรีด จึงถือเป็นการพัฒนาตนเองทางกาย ให้อยู่ดีในการประกอบอาชีพสุจริต โดยมีใจมุ่งเน้นผลกำไรเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการพัฒนาทางจิตควบคู่กันไปด้วย

ศีลข้อที่ 3 เป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล ที่เรียกว่า “สำรวมในกาม” คือการไม่ล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งหมายถึงการไม่มีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่มีเจ้าของ การไม่ล่วงละเมิดทางเพศครอบคลุมถึงการไม่ใช้เพศสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการกระทำธุรกิจ

ศีลข้อที่ 4 เป็นการยึดถือ “สัจจะ” คือไม่พูดโกหก พูดไม่จริง การใช้กาย ใจของที่เนื่องด้วยกาย ใจวาจา กระทำกิริยาหลอกลวงผู้อื่น ควรมี “สัจจะ” จึงเป็นการพัฒนาตนเอง โดยรู้เท่าทันในหลักประกันด้านสวัสดิภาพของการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง หรือการไม่ต้องมารับข้อมูลอันเป็นเท็จ อันมีผลต่อความมั่นคงทางความคิด

ศีลข้อที่ 5 การไม่เสพสิ่งเสพติดทุกชนิดทำให้มี “สติ” เพราะไม่ได้เสพสิ่งเสพติด สิ่งต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดผลเสียแก่ร่างกายและจิตใจ ส่งผลกระทบต่อสติสัมปชัญญะของผู้เสพยาไปสู่การขาดจิตสำนึกที่ดี

สรุปว่า การใช้ศีล 5 ในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองดังนี้

1. ศีลข้อที่ 1 นำ “ความรัก” (เมตตา) ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทางใจ (ใจสุจริต) เพราะเมื่อเรามีความรักให้กับบุคคลอื่นย่อมทำให้จิตใจเบิกบาน โดยเจตนาว่าจะไม่ ฆ่าและไม่ทำลายสุขภาพตนเอง นอกจากพัฒนาทางกายแล้วยังต้องพัฒนาทางจิตควบคู่กันไปอีกด้วย

2. ศีลข้อที่ 2 นำ “สัมมาชีพ” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทางกาย (กายสุจริต) โดยมุ่งเน้นกำไรจากการประกอบอาชีพสุจริตเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงมีการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปด้วย โดยการมุ่งเน้นการไม่ทำลายแหล่งธรรมชาติอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลมายังสังคมส่วนรวม

3. ศีลข้อที่ 3 ยึดหลัก “กามสังวร” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทางกาย (กายสุจริต) ที่ส่งผลมายังการกระทำ ไม่แย่งชิงคู่ครอง (บุรุษหรือสตรีที่ไม่ควรละเมิด) รวมไปถึงการค้าประเวณี หรือมีส่วนร่วมในการจัดหาการให้บริการทางเพศทั้งทางตรง และทางอ้อม

4. ศีลข้อที่ 4 ยึดเอาความ ”สัจจะ” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทางกาย (กายสุจริต) ที่ส่งผลมายังการกระทำ โดยระลึกในการมีเจตนาไม่โกหก การใช้กาย ใจของที่เนื่องด้วยกาย

ใช้วาจา กระทำกิริยาหลอกลวงผู้อื่น และยังครอบคลุมไปถึงการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกินจริงในสื่อ เช่น ทีวี นิตยสาร วิทยุ โปสเตอร์ แผ่นพับ ใบปลิว ฯลฯ

5. โดยยึดเอาหลัก “สติ” ในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทางกาย (กายสุจริต) ที่ส่งผลมายังการกระทำ โดยระลึกในเจตนาไม่เต็มสุรา เครื่องทองของเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิดอันได้แก่ สุรา เบียร์ กล้วยา เฮโรอีน โคเคน ยาไอส์ ยาอี ยาบ้า ฯลฯ

4.2 หลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น มารดาบิดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยาหรือคู่รัก เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ ได้แก่ ทิศ 6

สรุป หน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อมนุษย์ได้เป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่อนุเคราะห์ อีกฝ่ายหนึ่งที่ได้รับการอนุเคราะห์ซึ่งมีหน้าที่บำรุงแก่ฝ่ายที่ทำการอนุเคราะห์ตน ตามหน้าที่ของสถานภาพนั้น ๆ โดยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักการของบทบาทในสถานภาพต่างๆ ไว้ให้เป็นแนวทางสำหรับนำไปปฏิบัติให้เหมาะกับคน สถานะภาพ เวลา กิจของมนุษย์เกิดขึ้นในการอยู่ ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย

ที่ปรากฏในสังคาลสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/242/144.) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกำหนดหน้าที่ของคู่สถานภาพ มี 2 ประการคือ การอนุเคราะห์และบำรุง โดยแยกเป็น

บิดา มารดา	➤	อนุเคราะห์ บุตร	บุตร	➤	บำรุง บิดา มารดา
ครู อาจารย์	➤	อนุเคราะห์ ศิษย์	ศิษย์	➤	บำรุง ครู อาจารย์
ภรรยา	➤	อนุเคราะห์ สามี	สามี	➤	บำรุง ภรรยา
มิตร	➤	อนุเคราะห์ มิตร	มิตร	➤	บำรุง มิตร
ลูกน้อง	➤	อนุเคราะห์ นาย	นาย	➤	บำรุง ลูกน้อง
สมณะ พรหมณ์	➤	อนุเคราะห์ คฤหัสถ์	คฤหัสถ์	➤	บำรุง สมณะ พรหมณ์

4.3 หลักธรรมที่ใช้กับความรักแบบเมตตา สามารถพัฒนาเมตตา ให้เป็นเมตตาอัปมัญญา เป็นหลักธรรมที่เป็นอัปมัญญา 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยชอบไม่มีขอบเขต ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ

หลักพรหมวิหาร มีความหมายว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, ธรรมประจำใจของผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี 4 อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

1. เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข
2. กรุณา คือ ความสงสารในสัตว์ที่ตกยากมีทุกข์, ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์, ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์คิดหาทางช่วยเหลือคิดปลดเปลื้องทุกข์ของเขา
3. มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อสัตว์มีสุข, ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี, เห็นผู้อื่นได้ดีมีสุขก็แช่มชื่นเบิกบานใจด้วย เห็นเขาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนไม่กีดกันริษยา

4. อุเบกขา คือ ความเป็นกลางต่อทุกข์สุขของสัตว์, ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยความชอบหรือชัง, ความวางใจเฉยได้ ไม่ยินดียินร้าย, วางเฉยเมื่อแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ก็เฉยหรือถ้าแก้ไขได้ก็แก้ไป แก้ไขไม่ได้ก็เฉยเสีย อุเบกขา ไม่สมน้ำหน้า ไม่อิจฉาริชยาอย่างหนึ่งอย่างใดเลย

สรุปความว่า หลักปฏิบัติที่เหมาะสมคือ 1)ศีล 5 มนุษย์ควรใช้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติ และควรเป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีวินัย ไม่ทำร้ายกันและกันด้วยกาย วาจา และใจ ไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง เหล่านี้ ย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นอกจากนี้ยังเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ทำให้ตนเองไม่ไปในทางที่เสื่อม พร้อมกับชี้หนทางแห่งความเจริญ มองเหตุปัจจัยต่างๆ ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง 2)ทศ 6 เป็นหลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่นซึ่งเป็นการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ เช่น มารดาบิดา และบุตร สามภรรยา เพื่อน เพื่อเราจะได้ทราบ ว่าเราควรวางท่าทีอย่างไร และเราควรประพฤติอย่างไรให้เหมาะสม 3)พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ใช้พัฒนา “เมตตา” เป็น “เมตตาอัปมัญญา” เพราะไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ แผ่ไปทั่วในสรรพสัตว์

5. อารยธรรมสากล

ความหมายของอารยธรรมสากล คือหลักเกณฑ์ที่สังคมมนุษย์กำหนดขึ้นและยอมรับร่วมกันเป็นหลักของความถูกต้องดีงาม เป็นหลักความเจริญของสังคม เป็นหลักวิถีชีวิตของมนุษย์ ที่เป็นไปตามกระแสของสังคมมนุษย์ รวมถึงวัฒนธรรม จริยธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมสากล

5.1 คำว่า อารยะ

คำว่า อารยธรรมสากล แยกศัพท์ออกเป็น 3 คำ คือ อารยะ + ธรรม + สากล เพื่อให้เข้าใจความหมายที่ชัดเจน แยกเป็นส่วน ๆ ดังต่อไปนี้การพัฒนาตนคือการที่บุคคลพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนด้วยตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม เหมาะสมกว่าเดิม ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรม แสดงพฤติกรรมเพื่อสนองความต้องการ แรงจูงใจ หรือเป้าหมายที่ตนตั้งไว้

คำว่า อารยะ หมายถึง คนเจริญ, คนมีอารยธรรม ; พวกชนชาติอริยกะ (ตรงกับภาษาบาลีว่า อริยะ แต่ในภาษาไทยใช้ในความหมายต่างกัน) ได้แก่ ผู้ประเสริฐ ผู้ที่เจริญ ด้วยเหตุ ด้วยผล ด้วยธรรม (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 350.)

ดังนั้น คำว่า อารยะ หมายถึง ความเจริญ ทั้งความเจริญส่วนตัวและสังคม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม กฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจ หรือชื่อเผ่าพันธุ์ของคนขาว ตลอดถึงผู้บรรลุคุณวิเศษ มีโสดาบัน เป็นต้น

5.2 คำว่า ธรรม

คำว่า ธรรม หมายถึง คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลมีธรรม คำสั่งสอนในศาสนา เช่น แสดงธรรม ฟังธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา เช่น ปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม ความจริง เช่น ได้ดวงตาเห็นธรรม ความยุติธรรม ความถูกต้อง เช่น ความเป็นธรรมในสังคม กฎ กฎเกณฑ์ เช่น ธรรมะแห่งหมู่คณะ กฎหมาย เช่น ธรรมะระหว่างประเทศ สิ่งทั้งหลาย สิ่งของ เช่น เครื่องไทยธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 553)

คำว่า ธรรม หมายถึง หน้าที่ หน้าที่คือธรรมะหากบุคคลปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นั่นแหละคือการปฏิบัติธรรม ผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างดีต้องเป็นคนที่ควบคุมตนเองได้ (พุทธทาสภิกขุ, ศิลธรรมกับมนุษย์โลก, 2529, หน้า 262.)

ดังนั้น ธรรม จึงหมายถึง คุณความดี หน้าที่ หลักการ ข้อปฏิบัติในคำสั่งสอนของศาสนา ความถูกต้องยุติธรรม ที่เป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์ก้าวไปสู่ภาวะที่สมบูรณ์ คือสามารถแยกดี-ชั่วถูก-ผิด สิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ ควบคุมการกระทำ การดำเนินชีวิตและควบคุมจิตใจของคนให้มีความรู้สึกนึกคิดแต่ในทางที่ดี มีเหตุผล เป็นต้น

5.3 คำว่า อารยธรรม

อารยธรรม หมายถึง ความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรม และกฎหมาย ความเจริญเนื่องด้วยองค์การของสังคม เช่น การเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรม ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดี (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 1367)

อารยธรรม มาจากคำว่า อารยะ สมาสกับคำว่า ธรรม เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใช้ในวงวิชาการไทย เพื่อให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Civilization คำว่า อารยะ เป็นคำสันสกฤต แปลว่า เจริญงอกงามขึ้น ตรงกันข้ามกับคำว่า อนารยะ ที่แปลว่า ไม่เจริญ ป่าเถื่อน ล้าหลัง ดังนั้น คำว่า อารยธรรม จึงแปลว่า ความเจริญงอกงามขึ้นของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นความสำเร็จของมนุษยชาติในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุธรรม และนามธรรม (คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, อารยธรรมตะวันตก ภาคที่ 1, 2548, หน้า1)

สรุปว่า อารยธรรม จากที่กล่าวมา มีความหมายใน 2 มิติ คือ 1) มิตินามธรรม เช่น มีระเบียบ มีความปลอดภัย พ้นความป่าเถื่อน มีความสลับซับซ้อนทางสังคมและวัฒนธรรมมากขึ้น มีรูปแบบการปกครองทางสังคม และ 2) มิติรูปธรรม เช่น สังคมมีความเจริญ มีความก้าวหน้าทางอักษรศาสตร์ มีลักษณะเป็นของตนเอง มีการจัดการองค์กรของมนุษย์ เมือง สถาบันต่าง ๆ มีระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาอย่างเพียงพอ มนุษย์ประสบความสำเร็จใน ศิลปวิทยาต่าง ๆ

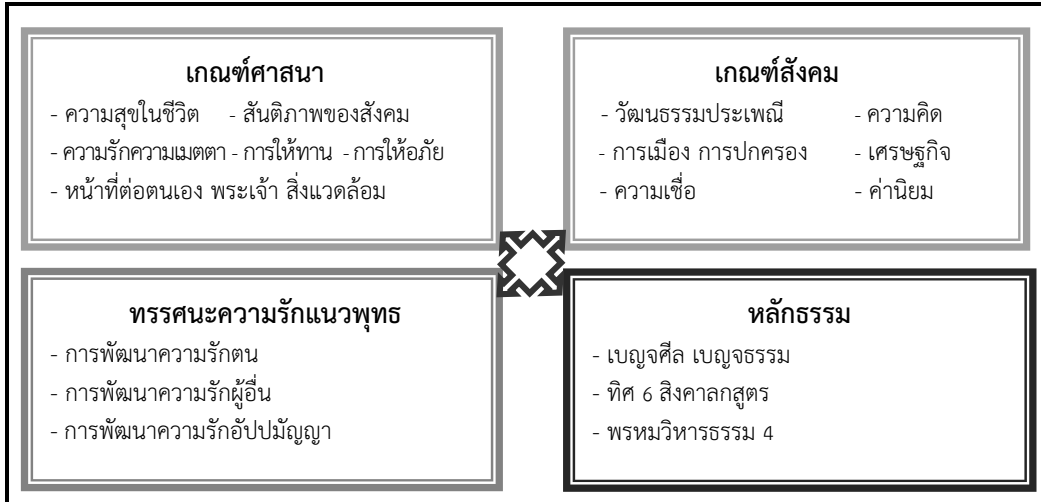
ดังนั้น อารยธรรม หมายถึง ความเจริญหรือความดีงามในแง่ต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะด้าน วัฒนธรรมต่าง ๆ ส่วนลักษณะความไม่เจริญหรือไม่พัฒนาทางวัฒนธรรม จะเรียกในทางกลับกันว่า อนารยธรรม แปลว่า ไม่มีอารยธรรม คือไม่มีความเจริญอันเนื่องด้วยระบบคุณธรรม ศีลธรรมและกฎหมาย ที่พัฒนาให้สูงสุด

6. อารยธรรมสากลตามหลักคำสอนในศาสนา

หลักการอารยธรรมสากล มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน มีจุดประสงค์อันเดียวกันคือ สันติสุข สันติภาพของชีวิตและสังคมโดยรวม ดังคำกล่าวที่ว่า “อารยธรรมสากล คือ สันติภาพโลก” เช่นเดียวกับหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่างๆสามารถน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติได้ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกชนชั้นของสังคม หากประพฤติปฏิบัติตามก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข โลกเกิดความสงบ ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่ก่อให้เกิดสงคราม อันจะส่งผลเสียหายต่อมวลมนุษยชาติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นว่า ศาสนาทุกศาสนาย่อมอุบัติขึ้นมาเพื่อเจตนารมณ์

และอุดมคติที่ตรงกัน คือ เพื่อแก้ปัญหา (ทุกข์-สุข) ของชีวิตและเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันด้วยดีในสังคมมนุษย์ พิจารณาความสอดคล้องกันของคำสอนทั้ง 4 ศาสนาที่จะกล่าวต่อไป ดังแผนภูมิแสดงนี้

แผนภูมิแสดงเกณฑ์อารยธรรมแนวพุทธ

6.1 อารยธรรมในคำสอนสากล

6.1.1 สอนเรื่องความสุขสูงสุดในชีวิตไว้ทำนองเดียวกัน คือ ความหลุดพ้นทุกข์จากชีวิตในปัจจุบันไปสู่ชีวิตที่เป็นอมตะ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก ซึ่งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า โมกษะ ศาสนาพุทธเรียกว่า นิพพาน ศาสนาคริสต์และอิสลามเรียกว่า ชีวิตนิรันดร

6.1.2 สอนหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความสงบสุข ความดีงามและความเจริญแก่ ปังเจกชนและสังคมด้วยการปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ ที่จะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างเดียวกันเช่น

- หลักแห่งการไม่เบียดเบียน ทุกศาสนาสอนให้เว้นการฆ่า การลักขโมย และการประพฤติผิดในกาม
- หลักสังคมสงเคราะห์ ทั้ง 4 ศาสนา เน้นคุณค่าของการบริจาคทาน การเสียสละและการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- หลักการพัฒนาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เช่น ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบต่อหน้าที่และการศึกษาหาความรู้

6.1.3 สอนหลักปฏิบัติ (พิธีกรรมต่างๆ) เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตด้วยการฝึกสมาธิ เว้นทำความชั่ว ทำแต่ความดี และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์คุณลักษณะในคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธ คริสต์ และอิสลาม นอกจากจะสอดคล้องกันในหลักการสำคัญๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีลักษณะเป็นคำสอนที่สอดคล้องกันกับหลัก “จริยธรรมสากล” (Summum Bonum) อันเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา และทุกสังคมอีกด้วย คือ

1. เพื่อความสุขของชีวิต (ทั้งปัจจุบันและอนาคต)
2. เพื่อความเต็ม (ความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์)
3. เพื่อหน้าที่บริสุทธิ (หน้าที่เพื่อหน้าที่)
4. เพื่อความรักสากล (รักเพื่อนมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งปวง)

7. อารยธรรมแนวพุทธ

พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนที่เป็นสากล 3 ระดับ คือ 1) หลักการสากล 2) วิธีการสากล และ 3) เป้าหมายสากล มีดังนี้

7.1 หลักการสากล คือ คำสอนที่เป็นไปตามธรรมชาติธรรมดาสามัญ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

7.1.1 หลักความเป็นกฎธรรมชาติ ได้แก่ ความจริงนั้นเป็นกฎธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมดาของมัน พระพุทธเจ้ามีฐานะเป็นผู้ค้นพบ หมายความว่า กฎความจริงของธรรมชาตินั้นมีอยู่เองโดยธรรมดา พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธรรมชาติดังก็เป็นธรรมชาติดู้อย่างนั้นไม่มีใครฝืนกฎของธรรมชาติไปได้ ซึ่งหลักการนี้ถือว่าเป็นสากล เช่น หลักไตรลักษณ์

หลักไตรลักษณ์ (The Three Characteristics) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ แปลว่า ลักษณะที่ทั่วไปหรือเสมอเหมือนกันแก่สิ่งทั้งปวงประกอบด้วย

1) อนิจจตา (Impermanence) ได้แก่ ความเป็นของไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

2) ทุกขตา (State of suffering) ได้แก่ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์ มีความบกพร่องอยู่ในตัวไม่ให้ความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน เช่น อยากได้สิ่งของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ไม่ได้ตามที่ต้องการก็เกิดความทุกข์ เป็นต้น

3) อนัตตตา (Soullessness or State of being non-self) ได้แก่ ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ความไม่เป็นตัวของตัวเอง แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เช่น คนเราเมื่อเกิดมาต้องแก่ ต้องเจ็บ และต้องตาย เราไม่สามารถจะบังคับไม่ให้เกิดขึ้นตามความต้องการของเราได้ เพราะมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความแก่ความเจ็บและความตายเป็นต้น (ส.สพ.18/1/1.)

ผู้ที่มองเห็นไตรลักษณ์ รู้เท่าทันธรรมดา และมีนิรามิสสุข (สุขที่ไม่ต้องอาศัยเครื่องล่อด้วยวัตถุสิ่งของหรือกามคุณ) เป็นหลักประกัน แม้จะยังเสพกามสุขก็ไม่มีติดมัวถึงกับหมกมุ่นหลงใหลหรือถลาลึกจนเกิดโทษรุนแรง โดยเฉพาะจะไม่เกินเลยจนกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนตนและผู้อื่น และแม้เมื่อความสุখনั้นผันแปรไปก็จะไม่ถูกความทุกข์ใหญ่ท่วมทับเอา ยังคงดำรงสติอยู่ได้

มีความกระตือรือร้นแต่ใจแต่น้อย เป็นผู้พร้อมที่จะเสวยความสุขในทุกระดับได้อย่างสมบูรณ์เต็มอิ่มเต็มรสและคล่องใจ เพราะไม่มีความกังวลห่วงขังเป็นเงื่อนปมหรือเป็นเครื่องกีดขวางที่คอยรบกวนอยู่ภายใน และยิ่งกว่านั้น ทั้งที่สามารถเสวยสุขทั้งหลายได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด แต่ก็ไม่ได้คิดในความสุขเหล่านั้น ไม่ว่าจะประณีตหรือดีวิเศษเพียงใด

7.1.2 หลักความเป็นเหตุเป็นผล ได้แก่ ความเป็นเหตุปัจจัยแบบอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย เรียกว่า “กฎปฏิจางสมุปบาท” ซึ่งมีสาระสำคัญโดยย่อว่า อิมสมึ สติ อิทํ โหติ อิมสมึ อสติ อิทํ น โหติ.
- เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี อิมสสุปบาทา อิทํ อูปปชติ อิมสส นโรธา อิทํ นโรชติ.
- เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ (ส.น.16/37/79.) หมายความว่า เมื่อมีผลอย่างหนึ่ง ก็มีเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลเช่นนั้น เช่น เมื่อเราปลูกต้นมะม่วง ต้นมะม่วงงอกงามขึ้นมาก็เป็นผล และมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดเป็นต้นมะม่วง เช่น อาศัยดิน อาศัยน้ำ อาศัยออกซิเจน อาศัยอุณหภูมิที่พอเหมาะ อาศัยปุ๋ย เป็นต้น

7.1.3 หลักศรัทธา ได้แก่ หลักความเชื่อที่นำเข้าสู่ปัญญา หมายถึง ความไม่เชื่ออะไรๆ จะต้องเชื่อความจริงที่พิสูจน์ได้ ทดลองได้ หลักธรรมนี้ ได้แก่ “กาลามสูตร” เช่นอย่าเชื่อเพราะได้ฟังตามกันมา เพราะได้เรียนตามกันมา เพราะได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะเสียงเล่าลือ เพราะอ้างตำรา เพราะตรรกะ เพราะอนุমানเอา เพราะคิดตรองตามแนวเหตุผล เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน เพราะมีรูปลักษณะน่าเชื่อ และเพราะเห็นว่าสมณะนี้เป็นครูอาจารย์ของเรา (อง.ต.ก.20/66/257.) ดังนั้นจากหลักธรรมข้อนี้แสดงให้เห็นว่าบุคคลทุกคนไม่ควรเชื่ออย่างไร้เหตุผล การจะเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะต้องมีการพิสูจน์ตรวจสอบคิดไตร่ตรองด้วยสติปัญญา เป็นต้น

7.1.4 หลักการแก้ปัญหาคาการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ หลักที่มนุษย์สามารถแก้ปัญหาด้วยการกระทำและด้วยสติปัญญาของตนเอง ไม่ใช่หวังอันวอนจากปัจจัยภายนอกหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ฤทธิพิศาง รุกขเทวดา เทพเจ้าทั้งหลาย เป็นต้น สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายถูกภัยคุกคามแล้วพากันถึงเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าภูผา ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งแต่สิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่สรณะอันเกษม ไม่ใช่สรณะอันสูงสุด เมื่อยึดเอาสิ่งเหล่านั้นเป็นสรณะ ย่อมไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้” “แต่ชนเหล่าใดถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ รู้เข้าใจอริยสัจ 4 เห็นปัญหา เหตุเกิดแห่งปัญหา ภาวะไร้ปัญหา และวิธีปฏิบัติให้ถึงความสิ้นปัญหาจึงจะสามารถ หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้” (ช.ธ.25/24/40.)

7.1.5 ความดีที่เป็นสากล ได้แก่ สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ให้นึกถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ หรือ พระเจ้า นี่เป็นของสากล เป็นของศาสนาไหนไม่ได้ พระเจ้าต้องเป็นของทุกคน จะเป็นของศาสนาไหน โดยเฉพาะไม่ได้ เช่นเดียวกับธรรมะ ต้องเป็นของทุกคนในโลก จะเป็นธรรมะของคริสต์ศาสนา หรือธรรมะของพุทธบริษัทไม่ได้ ต้องเป็นของสากล ทุกคนจะต้องรู้จักสิ่งนี้ จะต้องถึงสิ่งนี้ คือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ อย่างหลงผิดคิดว่าสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับคือ ความสุขสนุกสนาน ทางเนื้อหนัง ทางกามารมณ์ อย่างนั้นไม่มีสอนในลัทธิไหนในศาสนาไหน สิ่งที่ดีที่สุด ต้องเป็นผลของการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและดีที่สุด

7.1.6 สิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์มี 4 อย่างได้แก่

1) ความสุข (happiness) หมายถึง ความสุขที่ถูกต้อง ความสุขที่เป็นความสุข จริง ๆ ในภาษาไทย มีคำที่ช่วยให้เข้าใจได้ง่ายอยู่ 2 คำ คือ สุข ก สะกด กับ สุข ข สะกด

2) ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (perfection) หมายถึง ความเป็นมนุษย์ในขณะที่เรายังไม่มีความเป็นมนุษย์ที่เต็ม เรายังไม่พอใจ ยังไม่หยุด ยังจะวิ่ง ยังจะก้าวไปข้างหน้าอยู่เรื่อย เราจะต้องทำให้มีความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ ที่มีจิตใจสูงสุด มีความดี ความงาม ความถูกต้อง ความจริง

ความยุติธรรม หรือความสงบสุข ในที่สุดซึ่งเป็นความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์

3) หน้าที่เพื่อหน้าที่ (duty for duty's sake) หมายถึง หน้าที่สำหรับประโยชน์ต่อหน้าที่ หรือพูดว่า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำงานเพื่องาน นี้เป็นอุดมคติอย่างยิ่ง ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่ใช่ทำหน้าที่เพื่อรางวัล ไม่ใช่เพื่อความชอบใจ ไม่ใช่เพื่อเงิน

4) ความรักสากล (universal love) หมายถึง มีความรักชีวิตผู้อื่น ไม่เลือกหน้า ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีเขา ไม่มีเรา ทุกศาสนาต้องการอย่างนี้

7.1.7 หลักธรรมและวินัยที่เป็นสากล ได้แก่ หลักของธรรมและวินัยหรือคำสั่งและคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นสากลสามารถนำไปปฏิบัติได้ทุก ๆ คนคือ สอนให้พึ่งตนเอง ให้ทำความดีด้วยการเสียสละ ให้เอาชนะใจตนเอง ให้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง ให้ถือความถูกต้องเป็นหลัก ให้ก้าวหน้าในความดีเสมอ ให้รักษากาย วาจา ใจ ด้วยศีล ให้จำแนกแจกแจงตามเหตุผล ให้คำนึงถึงความแตกต่างของคน ให้เห็นเป็นระดับโลกิยะ และโลกุตระ ความไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน ถือความบริสุทธิ์ มีความเห็นอันบริบูรณ์ มีปัญญาดี

7.2 วิธีการที่เป็นสากล

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักความจริงที่มีอยู่แล้ว ที่ยึดทางสายกลางทั้งความคิดและการกระทำ ตามธรรมชาติที่พระองค์ได้ทรงค้นพบด้วยตนเองโดยชอบ หลักคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่ ตลอดระยะเวลา 45 ปี เหมาะสมแก่บุคคลทุกระดับชั้น ใครก็ตามนำไปประพฤติปฏิบัติย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ พระพุทธศาสนามีหลักคำสั่งสอนที่เป็นหลักการและมีเหตุผล เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าเป็นกฎสากล เช่น อริยมรรค 8 และอริยสัจ 4 เป็นต้น

อริยสัจ 4 มีความหมายในเชิงสากล คือ ความสมมูลของเหตุกับผล ในลักษณะต่อไปนี้

1) ชีวิตและโลกนี้มีปัญหา (ทุกข์) ชีวิตที่เกิดมาในโลกนี้ล้วนมีปัญหาล้วนสิ้น ปัญหาที่มนุษย์ต้องเผชิญ มีทั้งปัญหาที่เป็นปัญหาสากล เช่น ปัญหาการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความไม่สมปรารถนา ความพลัดพรากจากบุคคล สัตว์ สิ่งของ

2) ปัญหาที่มีสาเหตุ มิได้เกิดขึ้นลอย ๆ (สมุทัย) ปัญหาที่มนุษย์เผชิญอยู่ดังกล่าวข้างต้น มิใช่เกิดขึ้นลอย ๆ หรือเกิดขึ้นโดยบังเอิญ โดยไม่มีเหตุปัจจัย ทุกปัญหาเกิดขึ้นอย่างมีสาเหตุทั้งสิ้น

3) มนุษย์สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง (นิโรธ) เนื่องจากปัญหาทุกปัญหาย่อมมีสาเหตุการจะแก้ปัญหาได้ต้องสืบสาวหาสาเหตุให้พบแล้วแก้ที่สาเหตุนั้นซึ่งเรื่องนี้พระพุทธศาสนาได้สอนไว้ว่า มนุษย์มีศักยภาพหรือความสามารถเพียงพอที่จะแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยสติปัญญาของมนุษย์เอง

4) การแก้ปัญหาจำเป็นต้องใช้ปัญญาและความเพียร (มรรค) ในกระบวนการแก้ปัญหาจำเป็นต้องใช้ปัญญา (ความรู้) และวิริยะ (ความเพียร) อย่างเกื้อหนุนกัน จึงจะสามารถแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปได้

มรรค 8 มีความหมายในเชิงสากล คือ ยึดความพอดี ความสมมูลของความคิดและการกระทำ แม้ในการแก้ปัญหาให้สำเร็จผล นอกจากจะต้องใช้ปัญญาและความเพียรอย่างต่อเนื่องแล้ว จะต้องปฏิบัติโดยยึดถือความเป็นสากล 8 ประการนี้

1) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เช่น เห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

2) สัมผัสกับปะ คือ ความดำริชอบ ได้แก่ คิดที่จะไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คิดที่จะไม่พยาบาทอาฆาตผู้อื่นและคิดที่จะไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน

3) สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ หมายถึง การพูดจาที่เว้นจากลักษณะของการพูดชั่ว 4 ประการ ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ โดยพูดแต่สิ่งที่มีประโยชน์ พูดด้วยเมตตา พูดวาจาไพเราะ และพูดในเวลาที่เหมาะสม

4) สัมมากรรมันตะ คือ การทำงานชอบ หมายถึง การประพฤติหรือการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเว้นจากการประพฤติดังกล่าว 3 ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดินในกาม

5) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ เว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เช่น การหลอกลวง เขากิน การปล้นเขา การบังคับผู้อื่นให้ค้าประเวณี การค้ายาเสพติด เป็นต้น

6) สัมมาวายามะ คือ ความเพียรพยายามชอบ หมายถึง ความเพียรพยายามทำในสิ่งที่ถูกต้อง ได้แก่ ความเพียรพยายามระมัดระวังตนมิให้ทำความชั่ว เพียรพยายามละความชั่วที่เกิดขึ้นในตน เพียรพยายามทำความดีให้เกิดขึ้นในตน และเพียรพยายามรักษาคุณงามความดีที่เกิดขึ้นในตนให้อยู่ตลอดไป

7) สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาให้เห็นสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏตามสภาพความเป็นจริง ได้แก่ การพิจารณากาย ความรู้สึก จิต และธรรมให้เห็นตามสภาพที่เป็นจริง

8) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งจิตชอบ ได้แก่ การตั้งจิตแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

การปฏิบัติตามหลักทั้ง 2 ประการนี้ ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมขั้นสูง เป็นปัจจัยให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความดีสูงสุดได้ โดยการประพฤติก่อผลทั้ง 8 ข้อ ซึ่งถือว่าเป็นวิถีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ 8 ประการอันเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุดหรือวิถีทางปฏิบัติของพระอริยบุคคลคือผู้ไกลจากกิเลสอันเป็นข้าศึกภายใน เป็นจริยธรรมขั้นสูงสุด ผู้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมขั้นนี้บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมยกย่องสรรเสริญ”

ฉะนั้น มรรค 8 เรียกย่อว่า ปัญญา ศีล สมาธิ อันเป็นหลักปฏิบัติขั้นสำคัญที่จะนำตนเองไปสู่ความเป็นสากลได้คือ ความเป็นสากลทางด้านสติปัญญา ด้านกฎระเบียบทางสังคม ด้านความมั่นคงในจิตใจ และด้านการกระทำซึ่งไม่ว่าใครก็ตามหากปฏิบัติตามหลักมรรค 8 ประการนี้ ย่อมมีความเป็นสากลเหมือนกันไม่ว่าบรรพชิตหรือคฤหัสถ์

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความเป็นสากลไว้ในหนังสือชื่อ มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์ ไว้ 3 อย่างคือ

1) ความจริงที่เป็นสากล เช่นว่า การทำความดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรก แต่แทนที่จะถือเป็นกลางๆ อย่างนี้ ก็กลับมีการจำกัดว่า ต้องเป็นการทำดีที่ท่านผู้นั้นผู้นี้โปรดปราน ยอมรับจึงจะทำให้ไปสวรรค์ได้ หรือแม้จะทำชั่ว ถ้าท่านผู้นั้นผู้นี้ยกโทษให้ ก็ไม่ต้องไปนรก ใครเป็นเจ้าของสวรรค์ ใครจะตัดสินให้ไปสวรรค์ได้หรือไม่ได้ เป็นต้น

2) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล เช่นว่า การทำลายชีวิตมนุษย์เป็นบาปหรือเป็นความไม่ดีไม่สมควร (ทั้งนั้น) แต่แทนที่จะถือเป็นกลางๆ อย่างนี้ ก็มีการจำกัดว่า ข้ามมนุษย์พวกนี้จึงจะเป็นบาป ข้ามมนุษย์

พวกนั้นอยู่นอกศาสนา ไม่เป็นบาป แต่กลับได้บุญ เป็นต้น

3) เมตตาที่เป็นสากล คือ ให้ทุกคนแผ่ความรู้สึกใคร่ใคร่ต่อเพื่อนมนุษย์ทั่วไป โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นกลุ่มไหนพวกใด นับถือลัทธิศาสนาใด แต่แทนที่จะตั้งความรู้สึกเป็นกลางๆ อย่างนี้ ก็มีการจำกัดให้มีเมตตาต่อคนกลุ่มนี้นับถือศาสนานี้ แล้วให้เกลียดชังคนพวกโน้น หรือคนนอกศาสนาของตน ถึงโลกจะพัฒนาแต่มนุษย์ยังล้าหลังไกลในวิถีทางแห่งสันติภาพ

วิธีการที่เป็นสากล มีความสัมพันธ์กับศีล 5 ตามแนวพระพุทธศาสนา เพราะมีความเป็นสากลในเชิงสังฆธรรม คุณธรรม จริยธรรม และอารยธรรม ไม่ว่าผู้นั้นจะนับถือศาสนาใด เชื้อชาติใด ภาษาใด วัฒนธรรมใด มีขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างไร ย่อมสามารถนำหลักศีล 5 ประการนี้ ไปใช้ในสังคมและชีวิตประจำวันได้ เพราะจริยธรรมสากล สามารถเข้าถึง ปรมัตถธรรม คือธรรมะเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

7.3 เป้าหมายที่เป็นสากล

เป้าหมายของชีวิตที่ทุกคนต้องการและปรารถนา มีความคล้ายๆกัน มีเป้าหมายอยู่ 2 ประการ คือ เป้าหมายชั้นโลกิยะ(โลกนี้) และเป้าหมายชั้นโลกุตระ (เหนือโลก) สำหรับเป้าหมายชั้นโลกิยะนั้น ทุกคนรู้ดี โดยมีต้องให้ศาสนาแนะนำ สั่งสอน เพราะคนส่วนใหญ่ต้องการมีความรู้ความสามารถ มีงานทำที่เป็นหลักฐาน ตลอดทั้งที่อยู่อาศัย มีปัจจัยต่างๆ มาบำรุงบำเรอชีวิตอย่างเพียงพอ ต้องการมีชีวิตอยู่อย่างอบอุ่น ต้องการคู่ชีวิตเพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติที่ถูกต้อง มีลูกหลานสืบสกุลที่ฉลาดและมีคุณธรรม เป็นต้น ส่วนเป้าหมายสูงสุดและเป็นขั้นสุดท้ายของชีวิตจริง ๆ เป้าหมายชนิดนี้ ทุกศาสนา สอนไว้อย่างชัดเจนและมีลักษณะสำคัญๆ คล้ายคลึงกันคือ 1)มีลักษณะเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เป็นเป้าหมายสุดท้าย เป็นอุดมคติสูงสุดในชีวิตและ 2)มีลักษณะเป็นความสุขอันประเสริฐ ไม่มีสุขใดในโลกแห่งโลกิยะนี้จะเทียมเท่า และเป็นนิรันดร์อยู่เหนือกาลเวลา

ลักษณะร่วมของเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ตามทัศนะของศาสนาต่างๆ ถ้ากล่าวถึงในรายละเอียดแล้วก็มีประเด็นที่แตกต่าง คือ เรื่องของสถานภาพของเป้าหมาย ซึ่งเป้าหมายที่ทุกคนปรารถนาจะได้มี 2 ประการ ดังนี้ 1)เป้าหมายในโลกนี้ 2)เป้าหมายในโลกหน้าหรือพูดอีกสำนวนว่า เป้าหมายทางโลก (ความสุข) กับเป้าหมายทางธรรม (ความหลุดพ้น)

1. เป้าหมายในโลกนี้ ได้แก่ สิ่งที่ปรารถนาจะมีไว้ เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว คือ มีความรับผิดชอบ มีความสุจริต มีระเบียบวินัย มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการควบคุมตนเอง มีดุลพินิจที่ดี มีจิตใจที่เปิดกว้าง มีทรัพย์สินเงินทอง มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง มีเกียรติยศชื่อเสียง มีหน้าที่การงาน มีความอบอุ่นในครอบครัว มีสติปัญญา เป็นต้น

2. เป้าหมายในโลกหน้า เป้าหมายในโลกหน้านั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ที่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนาของแต่ละคนอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งมีความเป็นสากลที่ใกล้เคียงกันมากแต่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามหลักศาสนานั้นๆ เป้าหมายของชีวิตในโลกหน้านั้นคืออะไร พระพุทธศาสนาเสนอเป้าหมายของชีวิตไว้ 2 ระดับ ตามความสามารถ คือ เป้าหมายคือความสุขและเป้าหมายคือความหลุดพ้น

2.1) เป้าหมายคือความสุข ชีวิตในแง่ของความสุข พระพุทธศาสนาได้จัดให้มนุษย์เลือกความสุขได้ใน 2 ประการคือ ความสุขทางโลก กับความสุขเหนือโลก

ความสุขทางโลก หมายถึง เป็นความสุขของมนุษย์ที่จะพึงมีพึงได้จากความดีความงามตามแบบที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นมา เป็นความสุขที่เป็นความพอใจที่ต้องอาศัยเหยื่อล่อที่เป็นวัตถุและกามคุณ ความสุขประเภทนี้มนุษย์สามารถเสพได้ 2 ทางคือ สุขทางกาย กับสุขทางใจ

2.2) เป้าหมายคือความหลุดพ้น ความมุ่งหมายสูงสุดสำหรับวิถีชาวพุทธคือความเป็นผู้ที่พ้นจากวัฏสงสาร หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่าการบรรลุธรรมคือผล 4 ซึ่งมีระดับต่างๆ 4 ระดับ หรือเรียกว่า สามีญญผล 4 ได้แก่ โสตาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล

8. บทสรุป ความรักในทรรศนะอารยธรรมแนวพุทธ

อารยธรรมแนวพุทธในทรรศนะของความรัก คือ ขั้นตอนของความรักในหลากหลายบริบท โดยการประยุกต์หลักธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสามารถพัฒนาความรัก ได้ 3 ระดับ คือ

1. พัฒนาความรักตนเอง โดยการรักษาศีล 5 มนุษย์ควรใช้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติ และควรเป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่สังคยยอมรับเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม ไม่เบียดเบียนกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีวินัย ไม่ทำร้ายกันและกันด้วยกาย วาจาและใจ ทั้งต่อหน้าหรือลับหลังอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข ทำให้ตนเองไม่ไปในทางที่เสื่อมพร้อมกับ ชี้หนทางแห่งความเจริญ อย่างถูกต้องเป็น จริง

2. พัฒนาความรักผู้อื่น โดยการนำหลักธรรม ทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่ใช้อุเคราะห์และบำรุงที่ควรปฏิบัติต่อกันซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ เช่น มารดาบิดา และบุตร สามีภรรยา เพื่อน เพื่อเราจะได้ทราบว่าเราควรวางท่าทีอย่างไร และเราควรประพฤติ อย่างไรให้เหมาะสม

3. พัฒนาความรักระดับสูง พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ใช้พัฒนา “เมตตา” เป็น “เมตตาอภัยมัญญา” เพราะไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ แผ่ไปทั่วในสรรพสัตว์โดยเสมอภาคกัน

ดังนั้น ความรักทรรศนะอารยธรรมแนวพุทธ จึงเป็นความรักที่ประกอบด้วยคุณธรรมและศีลธรรม ในระดับสากล (Universal love) ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ศีลธรรม” เป็นความรักสากล คือไม่เห็นแก่ตัวหรือไม่ทำอะไรเพื่อตัวกู ซึ่งสาเหตุของการแก่งแย่ง แข่งขันเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ถ้าหากจะมีตัวกูก็ขอให้เป็นตัวเดียวกันทั้งโลก ทั้งจักรวาล หรือเอกภพ คือมีความรักที่เสมอกันยอมถือว่าเป็นความรักสากล (พุทธทาส, รักผู้อื่น : แก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง บทคัดย่อจากชุดสิ่งสำคัญที่พากันมองข้าม, 2540.)

9. เอกสารอ้างอิง

คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, (2548), **อารยธรรมตะวันตก ภาคที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542 ก). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). **ครองรัก ครองเรือน ครองธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภา จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. (2534). **การทำลายความเห็นแก่ตัว**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2540). **รักผู้อื่น : แก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง บทคัดย่อจากชุดสิ่งสำคัญที่พากันมองข้าม**
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มุลินธิ. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย.

สุเชาว์ พลอยชุม. (2527). **ธรรมานุกรม : ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวง**
วชิรญาณวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.